

## НАТАША МАРЈАНОВИЋ

Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд  
Оригинални научни рад / Original scientific paper

### ПРИПОВЕДАЊЕ О МУЗИЦИ И УМЕТНОСТИ У МЕМОАРИМА ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА\*

**САЖЕТАК:** У раду су представљени одабрани сегменти из *Мемоара* Јакова Игњатовића који доносе сведочанства о улози музичке праксе и уметности у животу српског народа на угарском подручју у XIX веку. Проткане успоменама на знамените личности, културно-уметничка дешавања и разноврсне прилике за музицирање у приватној и јавној друштвеној сфери, пишчеве белешке су представљене као важан извор за истраживања историје српске музике. У посебном одељку рада, коментарисане су одлике Игњатовићевог приповедачког стила.

**КЉУЧНЕ РЕЧИ:** Јаков Игњатовић, Срби у Угарској, музика, култура, уметност, реализам, романтизам, бидермајер.

*Од дејингсџива био сам за музиком чезнуо,  
и камо среће да сам је учио, задовољнији бих био.*

(Ј. Игњатовић)<sup>1</sup>

У прегледима српске књижевне историје и историје књижевне критике, детаљно је разматран садржај Игњатовићевих мемоарских написа о српском друштву у Угарској између двадесетих и педесетих година XIX века. Између осталог, запажено је да је Игњатовић „скоро и једини писац који је, у књижевно-културном и историјском смислу, описао живот ста-

---

\* Овај текст је резултат истраживања у оквиру пројекта „Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови“ (бр. 177004). Пројекат изводи Музиколошки институт САНУ у Београду, а финансира га Министарство просвете и науке Владе Републике Србије.

<sup>1</sup> Јаков Игњатовић, *Мемоари*, 2, Матица српска – Јединство, Нови Сад – Приштина 1989, 228.

новништва најсеверније миграционе струје српског народа“<sup>2</sup> и да старо српско грађанство из Сентандреје, Будимпеште и данашње Војводине „није могло пожелети бољег ни имати позванијег, вернијег, истинитијег биографа и тумача свих видова свога живота, материјалне и духовне културе, свих кретања, напредовања, застоја, опадања и пропадања, но што га је добила у Јакову Игњатовићу“.<sup>3</sup>

Као штиво које доноси драгоценост сведочанства о улози музичке културе и уметности у животу српског народа на угарском подручју XIX века, Игњатовићева сећања представљају и важно извориште за фундаментална истраживања српске историје музике. Музичка пракса је у *Мемоарима* приказана као важан сегмент општег образовања и свакодневног живљења међу Србима у XIX веку. Представљене су знамените личности, књижевници, песници и музичари, описана важна културно-уметничка дешавања и различите прилике за музицирање, музичка пракса појединаца и колектива.

Избор коментарисаних тема и стил Игњатовићевог приповедања стоје у специфичном односу према укупном пишчевом литерарном опусу, поетици реализма, романтизма и класицизма.

\*

Мноштво података пред читаоцем Игњатовићевих записа прожето је, у различитим сегментима и кроз неколико нивоа *Мемоара*, пишчевим запажањима о култури и уметности. Већина ових коментара сабрана је у тематски одвојеним поглављима, уз појединачна фрагментарна запажања о свету уметности изнета у деловима текста који су посвећени другим питањима.

Међу првим Игњатовићевим белешкама су и оне о знаменитим личностима, пре свега из света књижевности и музике. Лако је уочљива склоност ка препознавању и истицању песничког и музичког талента појединаца које је Игњатовић сусретао и упознавао у разноврсним приликама. Сећајући се својих боравака у Пешти, матици српске интелигенције у Угарској, Игњатовић описује и прве сусрете са знаменитим људима из уметничких кругова. Истиче међу њима Симу Милутиновића, Милована Видаковића, Јована Пачића, Франа Курелца, а посебно свог школског друга Милана Миловука, који је, како Игњатовић памти, „свирао лепо у виолину“.<sup>4</sup> На дру-

<sup>2</sup> Владимир Стојанчевић, „Историјске реминисценције Сентандрејаца на Стару Србију у делима Јакова Игњатовића“, *Сентандрејски зборник*, 2, ур. Дејан Медаковић, САНУ, Београд 1992, 213.

<sup>3</sup> Живојин Бошков, „Игњатовићево 'Огледало прошлог доба'“, у: Ј. Игњатовић, *Мемоари*, 1, 10.

<sup>4</sup> Ј. Игњатовић, *Мемоари*, 26.

гом месту, писац упечатљиво бележи успомену на угледног Сентандрејца мајора Авакума Авакумовића, који је, иако опредељен за војнички позив, показивао нарочито интересовање и таленат за уметност.<sup>5</sup> Игњатовић га представља као врсног песника и „уметника на флаути и хегедама“:

Давао је пријатељским круговима концерте на оба инштрумента, и то, као што кажу, изврсно. На хегедама свирао је такође рукама и хегедама састраг, да му се дивити морали, таква му је изванредна техника била у свирању. Па још песник. [...] од тих песама многе и многе певале се већ од преко шездесет-седамдесет година, и сад кадикад у старијем друштву певају, без да се зна од кога је песма и мелодија...<sup>6</sup>

Посебан одељак *Мемоара* Игњатовић посвећује успоменама из Земуна, из једне ускршње посете властелину Павлу Риђичком, добротвору и старатељу Корнелија Станковића. На игранци, приређеној после богате празничне трпезе, Игњатовић је упознао много угледних гостију, међу њима и двојицу песника, Димитрија – Миту Михајловића и Бранка Радичевића. Опомињући се утисака који су на њега оставили нови познаници, Игњатовић бележи и опаске о Михајловићевој уметничкој природи и талентима:

Умео је добро гитарирати, и иначе у друштву пријатан, никад увредљив, и дурашан. Био је поетичне осетљивости, са добром порцијом романтике; да се о пет стотина лета пре родио, прави трубадур.<sup>7</sup>

Кроз неколико засебних поглавља Игњатовић детаљно приповеда о музичкој пракси Срба у Угарској у деценијама прве половине XIX века: описује популарне песме и мелодије, приказује различите поводе за музицирање, портретише музичке извођаче и слушаоце. Сећајући се свог школовања у „малој српској оазис“, Игњатовић већ у првим редовима *Мемоара* призива топлу успомену на песму *Ми же Сентандрејци*, која је одржавала будном и његову националну свест и наглашавала привилеговани положај Сентандрејаца у Угарској. Када у даљем току излагања приступа опису мелодија које су биле популарне међу Србима, на првом месту разматра порекло одабраних напева. Наглашава распрострањеност и позитивни пријем вокалне лирике у италијанском маниру, док с друге стране уочава осетно мешање немачког духа у српску музику, посебно у популарним мелодијама за играње.<sup>8</sup>

<sup>5</sup> Уп. Федора Бикар, „Друштвени живот, култура становања и одевања“, у: *Сентандреја у олегалу прошлости*, Српска самоуправа у Будимпешти, Нови Сад – Будимпешта 2003, 220–221.

<sup>6</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 74.

<sup>7</sup> Исто, 107.

<sup>8</sup> Вид.: Маријана Кокановић, „Eigenes versus Fremdes? Populäre serbische Lieder aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts“, у: *Mediteran – vir glasbe in hrepenenja evropske romantike /The*

Игњатовић укратко представља и тзв. даворије, модерне песме, „чуварице народног поноса“, које су по обичају носиле одређен национални израз; поређењем познате мађарске песме *Ја сам мађарска девојка, име ми је Бабука* и песме Јована Суботића *Ја сам млада Српкиња, Милка ме зову*, писац поткрепљује закључак о универзалном настојању различитих народа да и уз пратњу музике потврде свој национални идентитет. У критичком осврту на песму *Тко је рођен Славјан* дошли су до изражаја и Игњатовићеви политички, промађарски ставови.<sup>9</sup> Он ово остварење, интонирано против Мађара као угњетача „илирских“ Хрвата, означава као бесмислено, наглашавајући да „ако је и било какове стеге, та је за народе била свеопшта, па и за Мађаре“. У музичком смислу, Игњатовић и у песми *Тко је рођен Славјан* уочава јасан утицај страних мелодија: „поменуте даворије илирске [...] била је мелодија чисто пољска; могао би се уз њу формално мазур играти. Суботићева *Млада Српкиња* је мелеска која се лако одредити не може, ал’ само нема српске мелодије“.<sup>10</sup> И другим сличним коментарима Игњатовић показује добро познавање музичке традиције различитих народности. Уочава да је већина композитора популарних мелодија у овом периоду заправо преузимала туђе, најчешће немачке, али и пољске и италијанске мелодијске обрасце.<sup>11</sup>

Игњатовић у више наврата наглашава да су познате грађанске песме у италијанском и немачком маниру биле заступљене на музичком репертоару у коме је уживала аристократија и богати грађански слој, описује како је интелигенција „у странпутицу забасала“ негујући туђу уместо сопствене музичке традиције. С друге стране, из *Мемоара* сазнајемо да су народне песме биле омиљене међу ситним трговцима, занатлијама и сељацима. Писац изриче посебне похвале српској средњој класи онога доба, народу који је певао своје песме, чувао народне инструменте, једини стварао оригиналну, национално вредну баштину.

Посебно поглавље *Мемоара* посвећено је опису активности тамбурашких и „хегедашких“ ансамбала и солиста.<sup>12</sup> Упечатљиви одломци Игњатовићевих сећања односе се на прве тамбурашке звуке које је чуо у детињству, те и на појединачне компоненте тамбурашког музичког језика.

---

*Mediterranean – Source of Music and Longing of European Romanticism and Modernism*, Јубљана 2010, 51–57.

<sup>9</sup> Као присталица српско-мађарске сарадње у борби против бечког централизма, Игњатовић је био у сукобу са многим сународницима. Уп. Ж. Бошков, Нав. дело, 15–16; Исти, „Сентандреја и њен сликар“, у: Јаков Игњатовић, *Одабрана дела*, 1, Српска књижевност у сто књига, Матица српска, Српска књижевна задруга, Нови Сад, Београд 1969, 7–27.

<sup>10</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 81.

<sup>11</sup> Уп. Даница Петровић, „Будим и Пешта у историји српске музике“, у: *Друшћивене науке о Србима у Мађарској*, САНУ, Српска самоуправа у Мађарској, Будимпешта 2003, 60–61.

<sup>12</sup> Исто.

Игњатовић описује тамбурашку музику пре свега споменом веселих и љубавних, често и ласцивних, „масних“ песама, које су биле у служби забави „онако како чијем осећању годи“.<sup>13</sup> У тамбурашким песама учачава изражен српски хумор, пикантне рефлексije о животним друштвеним односима у свим грађанским слојевима, изванредну досетљивост, својеврсну сатиру друштвених слабости.<sup>14</sup>

Коментари о тамбурашкој музици показују висок степен Игњатовићевог интересовања за област укупног музичког стваралаштва и извођаштва, као и његов лични афинитет према различитим музичким жанровима. Посебан утисак оставља пишчев аналитички поглед на транспозицију сатиричне поезије средствима музичког језика у тамбурашким песама. Игњатовић се дотиче и важних естетичких питања сагледавајући специфично спајање двеју области уметничког израза и узимајући слободу да проговори чак о одликама својеврсног „целовитог уметничког дела“ попут опере или мелодраме у оквирима српске народне музике. Разматра, притом, нарочито значајно (и из угла данашњих естетичара актуелно!) питање о односу између извођача, дела и публике – учачава значај активног слушачког учешћа у изградњи укупног музичког дела, дела као догађаја:

Садржају тих сатиричних песама и мелодије одговарају; ове у осећању расветљују песме, а уведене почивке, паузе, после отпеване поједине строфе, дају слушатељу времена за мишљење, рефлексiju. Ту би већ био основ за мелодраме и опере, кад би тамбурашка оруђија савршенија могла бити. Ал’ је основ тек ту [...] но то се мора допустити да тамбурашке банде и тако као што сада постоје, покрај свог двоструког својства, певања и свирања у салама и собама, као друштвена забава у нечем првенствено држе међу подобним свирачким бандама, да свирачи не певају, а слушаоци баш ћуте као неми, без речи, осећањем унутрашњим се забављају као траписте, или већ рашћеретани певају, играју, сваки на свој рачун, па забава нема концентрисаног општег осећања, већ изгледа као Вавилонски торањ, што се сваки дан видити може при свирци циганских банди; напротив, тамбурашка песма са мелодијом сачињава целост, да се осећања појединих у скупу налазе.<sup>15</sup>

Игњатовићева нарација о значају очувања српског народног стваралаштва укључује и посебан део о традицији неговања црквене музике међу Србима у XIX веку.<sup>16</sup> Специфична пишчева сећања одсликавају праксу извођења песама из црквеног годишњег репертоара у оквирима свакодневног, кућног музицирања. Ову појаву Игњатовић види као израз

<sup>13</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 86.

<sup>14</sup> Исто, 88.

<sup>15</sup> Исто, 89.

<sup>16</sup> Вид.: Д. Петровић, Нав. дело.

интимних, религиозних осећања, али и национално значајних доживљаја и видова изражавања:

Па какво народно благо у себи садржавају црквене мелодије. У Србину побуђавају религиозно осећање, уједно као и племенитија забава. У старије доба било је отмених кућа где су госпођице, фрајле, госпе уз клавир црквене песме певале. У Сентандреји недавно је умрла једна стара госпа од породице славних Радивојевића, ђенерала и капетана, томашевачког јунака. Старији Сентандрејци знаду да је та госпа, још девојком, друштву певала уз клавир херувику и Достојно. Путујући једаред из манастира Опова пешке у Ириг, при крају места прођем покрај једне биртије. Још издалека сам чуо како певају у „кору“ Ирмос, и то, као што се из сорте гласова разазнати могло, биртијским гласом, без сумње били су надерани. Ако би било код нас скривених православних језовита, рекао би који, то је оскрвњење црквеног „пјенија“, саблазан, профанација. Ја држим да то није саблазан, штавише, доказ је да који то пева, племенитије осећа, и много лепше нег<sup>3</sup> да пева Ајн, цвај, драј, Вуковар је лепа варош. Ти Ирижани бољма су схватили дух и правац него кресатељи нових мелодија од задњих десет година.<sup>17</sup>

Сличну поруку носи и Игњатовићева успомена на Кошу Којића, Румљанина, карловачког ђака, који је, као „слатко и танкопевац“, у пријатном, веселом друштву певао црквене песме – најчешће ирмосе, али и нарочито запамћен Богојављенски тропар на водоосвећењу, *Глас [Госпо-ден] на водах*.<sup>18</sup>

Кроз поменуте одломке о неговању црквене музике у приватном животу угледних сентандрејских породица, Игњатовић сведочи и о значају музичког образовања за стицање друштвеног угледа у XIX веку. Познато је да је „свирање на гласовиру“ представљало важан сегмент општег образовања, нарочито девојачког, у грађанским породицама, као и да је поседовање клавира било један од најрепрезентативнијих грађанских симбола богатства и опште културе. Музичко образовање је било готово неизоставан услов за адекватан статус у „добром друштву“; цењено је интересовање за музику, а посебно активно музицирање, које је најчешће извођено на клавиру. Клавирске обраде вокалних, као и оркестарских музичких дела отварале су могућност да разноврсни музички садржаји постану доступни ширим друштвеним слојевима, преношењем музичке праксе из сфере јавног у сферу приватног, кућног музицирања.<sup>19</sup> Сliku о месту музике у свакодневном, приватном животу Срба у XIX веку употпуњује још једна жанр-сцена коју описује Јаков Игњатовић:

<sup>17</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 82.

<sup>18</sup> Исто, 264.

<sup>19</sup> Вид.: М. Кокановић Марковић, *Друштвена улога салонске музике у живојој и сисџему вредности српској грађанства у 19. веку*, докторска дисертација, рукопис, Нови Сад 2011, 82.

Недељом, свецем, и иначе, женске, девојке, гдегод се скупиле па певају, гдекоја, опет, узела је чешаљ, завила у папир, па га приклони устима и свира ону песму које мелодија иде на 'трајлиш', једне опет, исто трилама припомогну, а остале играју.<sup>20</sup>

Посебан осврт на музички живот Срба у Угарској Игњатовић даје и забележеним утисцима о баловима, популарним облицима друштвених окупљања и забављања уз музику у XIX веку.<sup>21</sup> Истиче, притом, да су различити типови балова били и прилика за испољавање, тј. потврђивање припадности одређеном друштвеном сталежу. Окупљањем на „нобл“, односно на „пургерским“ баловима, видно су били раздвојени аристократски, грађански кругови од средње класе занатлија и трговаца. „Пикници“ су били посебни поводи за дружење одабраних, „есенције друштва“, а значај „нобл“ балова и „тенцера“ био је нарочито истакнут у мањим, провинцијалним варошима. Игњатовић бележи и да су у великој пештанској вароши одржавани корпорацијски балови, попут „јуристанских“, медицинарских, трговачких, стрељачких, као и народносни – српски, румунски.

Кроз опис главне, играчке атмосфере на баловима, Игњатовић представља и све присутне: учеснике, организаторе и госте. Наглашава да је „пургерски“ бал био највеселији, без етикеције и крутог понашања. Пишчева сећања односе се и на садржај и редослед игара на баловима. Напомиње да се „на балу игра најпре каква немачка игра. Какав 'трајшрит' трајлишом, лепо лагано“;<sup>22</sup> описује и остале игре, галопаду, тзв. „калуп“, „кетуш“, коло, „шнелполку“. Када говори о „нобл“ варијанти, истиче после „гајча“ и полке галопаду, „калуп“, „калуп полку“ и круну игранке, популарни котилјон, квадрил.<sup>23</sup> Упечатљиви су Игњатовићеве описи:

Ко је био вођа у котилјону, тај си је за три нараштаја начинио бесмртно име. Слабији играчи у овој игри лако су насели и свака није се у то упуштао. Ако се десило да је какав млад пургер протекцијом на „нобл бал“ дошао, па још у капуту запао случајно у котилјон, тешко њему: ту је било онда смеја и хеца кад су га гуркали и турали, а он, изгубив слободу воље, амо-тамо је скакао као автомат на дроту, и ма до искони уморен, исмејан, није се дао из флегме извући, а сутрадан у свом друштву приповеда сасвим озбиљно како је био на 'нобл' балу и много играо...<sup>24</sup>

<sup>20</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 78.

<sup>21</sup> Вид.: Ф. Бикар, Нав. дело; Мирјана Цепина, *Друштвени и забавни животи старијих Новосађана*, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 1983.

<sup>22</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 98.

<sup>23</sup> О наведеним играма вид.: М. Кокановић, „Играчки репертоар на српским баловима у Хабзбуршкој монархији у 19. веку – друштво и политика на плесном подијуму“, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, бр. 41, Матица српска, Нови Сад 2009, 55–65.

<sup>24</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 102–103.

„Нобл“ баловима, правим елитним забавама, могло се присуствовати само уз позивницу и у одговарајућој балској одећи. Раскошне дамске хаљине и парадне униформе, фракони за господу били су показатељи богатства и осетљивости за праћење модних трендова.<sup>25</sup>

Коначно, Игњатовићеви осврти показују да су балске свечаности биле значајна прилика за окупљање младих и њихово представљање у друштву. Разговори и упознавање уз игру чинили су згодан повод за остављање адекватног утиска. Од изузетне важности је била лепа тоалета, као и играчко умеће. Игњатовић и у романима бележи живописне слике ових стандарда:

Сад опет почне игранка. Повичу: „Котилон!“ Шамика ће командирати, и то са фрајла-Лујзом. Дивна игра. Какве фигуре извађа Шамика, све везе, плете, свака му се диви! Па кад Шамика седи са још једним на столици са играчицом, ту сумње нема да ће Шамика изабран бити. Па тек кад игра мазур, кад петом удара а играчицу јури, титра за њом, прави Адон [...] Шамика и Лујза толико се упознаше да га је позвала у посету к њима...<sup>26</sup>

У *Мемоарима*, Игњатовић приповеда како су у мање имућним кућама изгледале припреме за бал:

Газда много се не преправља за бал, мајсторица мало више, а кћи или кћери наравно највише [...] Ту је после врхунац пургерске кокетерије, ту је могао после калфа пољубити кћер свога мајстора и друге, мајстор мајсторице, мајсторице опет мајсторе [...] Тако после у бели дан с песмом сваки својој кући.<sup>27</sup>

Одважним књижевним пером, Игњатовић коментарише аспекте музичке интерпретације и разноврсни музички репертоар у свим поменутих приликама, даје опаске о друштвеном статусу и психолошким профилима музичара, бритко суди о делима и музичкој публици.

\*

Сагледавање Игњатовићевих мемоарских записа, у односу на доминантне приповедачке поетике XIX века, изискује и осврт на одјек укупног пишчевог стваралаштва у историји српске књижевности.

У српској књижевној критици, списатељски донети Јакова Игњатовића најчешће су коментарисани у контексту говора о појави реалистичког израза у српској прози XIX века. Истицано је да су његови романи о животу

<sup>25</sup> Уп. М. Кокановић Марковић, *Друшћивена улога...*, 96–97.

<sup>26</sup> Ј. Игњатовић, *Вечити младожења*, Нолит, Београд 2004, 183.

<sup>27</sup> Ј. Игњатовић, *Мемоари*, 98–99.



савременог друштва, својом озбиљном садржином и карактеристичним хумористичким тоном, излазили из оквира дотадашње сентименталне и историјско-патетичне прозе националне романтике.<sup>28</sup> Игњатовићево интересовање за форму романа и коментарисање живота савременика повезивано је и са стилским проседеом европске прозе средином XIX века. Наговештена су могућа поређења Игњатовићевог стваралаштва са делима великих представника европске реалистичке школе, у чијем је стилу уочена „потпуна илузија преношења у књижевност живог, чак сировог живота“, вршење транспозиције живота кроз стварање сопственог, дубоко осмишљеног, идеалног света уметности.<sup>29</sup>

С друге стране, истакнуто је да је сам Игњатовић наглашавао значај народног књижевног стварања за формирање оригиналне националне књижевности и да је тематски био „свој, наш, сентандрејски, српски писац и родољубиви прегалац на пољу наше младе и још неразвијене културе и књижевности“.<sup>30</sup> Његово стваралаштво је сагледано и кроз призму *бидермајера*, уметничког стила и начина живота аустријског и немачког живља прве половине XIX века.<sup>31</sup>

Игњатовићев језички израз је оцењен као реалистички у широком смислу, у коме свако уметничко дело представља својеврсну „слику живота“.<sup>32</sup> Када је реч о приповедачко-поетичком стилу у *Мемоарима*, препозната је блискост са композиционим поступцима у пишчевом укупном литерарном опусу. У светлу сагледавања широке стилско-поетичке оријентације већине мемоарских текстова, која специфично уједињује скуп тачака у прошлости са тренутком сећања/писања, тумачени су и вишеслојни стилски комплекси у Игњатовићевим „белешкама о прошлом добу“.<sup>33</sup>

Присуство романтичарске поетике у Игњатовићевом стилском проседеу сагледавано је пре свега кроз оквире тематских, сижејних комплекса: примере трагања за српском самобитношћу, супстанцијално српским, за изворношћу, српским духом, песмама.<sup>34</sup> Мемоарска Игњатовићева нарација о улози културе и уметности у свакодневици српског живља у Угарској вођена је уз осетно развијање оваквих тематских топоса. Мит националне величине и славе и доминантно варирање теме родољубља стоје на посебном месту у Игњатовићевим „одама“ изворности српског народног духа на

<sup>28</sup> Драгиша Живковић, *Европски оквири српске књижевности*, 2, Просвета, Београд 1994, 101.

<sup>29</sup> Исто, 104.

<sup>30</sup> Исто.

<sup>31</sup> Вид.: Драгана Вукићевић, „Приватни живот у огледалу реалистичке књижевности“, у: *Приватни живот код Срба у 19. веку*, Слио, Београд 2006, 457–482.

<sup>32</sup> Д. Живковић, Нав. дело, 111.

<sup>33</sup> Душан Иванић, „Мемоари Јакова Игњатовића у контексту српске мемоаристике 19. века“, *Зборник Майице српске за књижевност и језик*, књ. 38, св. 1, Нови Сад 1990, 58, 60.

<sup>34</sup> Исто.

пољу музичког стваралаштва. Већину поменутих описа популарних песама Игњатовић поентира истицањем суштинских разлика између страних и народних, српских мелодија. Свој однос према туђем, ненародном, на посебном месту дефинише оцењујући и вредност крањских народних мелодија:

То су биле онако „модерн“ песме, премда се и друге, чисто народне певале, и међу њима има доста дивних, само нажалост нов нараштај слабо се на исте обазирао и обазире, само нек се зове „ново“, па нек је од туђег крађено. А нови композитори, да узму за основ и излазак праве српске мелодије у својим композицијама, даље би дотерали. Те дивне мелодије, и песме, за које се не зна ни ко их је спевао, мелодију јој дао, од којих једна јединцата више вреди него скупа све у новије доба искомпоноване. Читао сам негде да је чувени Бетовен словенске – крањске песме копирао и из њих по гдекоје ремеке кресао. Доиста мршаво изгледају те новијег доба модерн мелодије.<sup>35</sup>

У типично романтичарском полету, Игњатовић се у појединим коментарима приближава и Хердеровим и Гетеовим виђењима модерне историје стилова:

Сваки народ има у себи својствене лепе мелодије, а међу њима и таквих које се и другом народу допасти могу [...] Имају и Немци врло лепих народних мелодија, али не одговарају, као што рекох, српском осећању и његовом оријенталном карактеру.<sup>36</sup>

На различитим нивоима Игњатовићеве наративе, препознатљив је хердеровски став о јединствености појединачних националних стилова и историјских епоха, као и специфично образлагање доживљаја уметности као израза „духа времена“ (*Zeitgeist*) и „духа нације“ (*Volksgeist*). Чини се да изложена Игњатовићева виђења стоје у извесној сродности и са Гетеовом идејом о „светској књижевности“, односно са идеалом толеранције међу различитим националним уметничким стиливима. У светлу Хердерових идеја је и Игњатовићев позив на сакупљање народних (шокачко-српских) песама:

Би л’ се нашао ко, па да вргне тамо у Славонију, и да покупи те красне песме којих још нема скупљених ни код другог кога. Част спомену Вуковом, и његових заслугама, ал’ не можемо нипошто узети да је већ све скупио и исцрпио. Вук је пут показао и основ положио, али има се још доста побирати.<sup>37</sup>

<sup>35</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 79.

<sup>36</sup> Исто, 82.

<sup>37</sup> Исто, 89–90.

Превага романтичарских националних идеја и погледа на свет уметности у XIX веку се огледа посебно у Игњатовићевим описима балова, који су редовно зачињени коментарима о односу између модерног, страног (најчешће немачког) и српског народног наслеђа. Истакнуто је да су у Будиму и Пешти нарочито популарни били и српски „нобл“ балови. Игњатовић наглашава да су се у овим приликама играле разноврсне игре, али да је тек играње кола, уз гајде, означавало да је бал српски. Примећено је, међутим, да је међу присутнима било мало врсних играча кола, посебно међу девојкама. Сличну појаву опазио је и аутор чланка, објављеног у новосадском листу *Даница*, о славенској игранци одржаној у Бечу. И у овом случају, наглашен је значај очувања националног музичког блага, посебно међу женским делом српског грађанства у Хабзбуршкој држави.<sup>38</sup>

Коло нам се није играло. Али зато нека нам Српкиње не осуде народног осећања! Управљачи се изговараху, да је мало играчица, што би коло играле. Истини за љубав морамо признати, да је тако. Зато би ваљало, да наше бечке Српкиње све науче своју народну игру, па уз њих ево и ми одмах пристасмо, да се сви поносимо оним, што нам је од свега најмилије – што је српско! Туђинци ће нам само онда поштовати, што је наше, ако га ми сами поштујемо.<sup>39</sup>

Мемоарске слике о музици у приватном животу српског грађанства у XIX веку потврђују значајну везу Игњатовићевог стила са уметношћу бидермајера. Интима у Игњатовићевим сећањима, слике из детињства, говор о приватном животу у различитим круговима, често су Игњатовићевим пером повезани са сећањима на упечатљиве музичке тренутке. Пишчев одабир тема и начин приповедања упућује и на одлике бидермајера као „класичне линије“ у оквирима романтизма, тј. као специфичног наставка просветитељског покрета.<sup>40</sup> Ова веза је уочљива нарочито у Игњатовићевој нарацији о градском дому породица средње класе и музичком животу датог друштвеног слоја, који је у овом периоду подразумевао пре свега кућно музицирање. Видљива је и актуелна промена статуса уметности од идеолошки усмерене привилегије аристократа до вида осмишљавања слободног времена. Игњатовићева сећања сведоче о уметности као основу за окупљање на забавама имућнијих припадника грађанске класе, чији су салони постајали својеврсни музички и културни центри.<sup>41</sup>

<sup>38</sup> Димитрије Вученов, „Новосадски књижевни часопис 'Даница'“, *Анали Филолошкој факултета*, 12, Београд 1976, 131.

<sup>39</sup> „Велика славенска игранка у Бечу“, *Даница*, II, бр. 5, 75.

<sup>40</sup> Уп. Paul Henry Lang, *The Music in Western Civilizations*, New York, J. M. Dent & Sons Ltd., 1941, нав. према: Tatjana Marković, *Transfiguracije srpskog romantizma – muzika u kontekstu studija kulture*, Univerzitet umetnosti, Beograd 2005, 36.

<sup>41</sup> Уп. T. Marković, *Nav. delo*, 36.

Разматра ли се чињеница да је пишчева стилска провенијенција препозната у приповедачким средствима књижевности XVIII, чак и XVII века, а да су међу овима издвојени реторички корени класицизма и одабране теме које досежу до просветитељских узора, одломци Игњатовићевих сећања о кућном музицирању и балским свечаностима поново долазе до изражаја.<sup>42</sup> Ове слике у *Мемоарима* доносе живописна сведочанства посебно о девојачком образовању и васпитању у поменутом духу. Као посебности пишчевог језика, и у овим описима могу бити препознате учестале стилско-реторичке фигуре, разноврсне афористичке конструкције, сентенце, антитезе, оксиморонски изрази и поетизовани аналитички коментари.<sup>43</sup> Коначно, у Игњатовићевим поучним, дидактичким опаскама и укупном, живописном преношењу меморисаних животних искустава о музици у образовању, уочљива је и блискост поетици реализма.

Упечатљиви су Игњатовићеве прикази играчке балске атмосфере, обогаћени опаскама о понашању присутних као одразу њихове природе, али и кућног васпитања и питања поштовања важних друштвених норми:

На таквом балу играчи сабију се насред сале. Играчи, тенцери, разглеђују, бацају поглед сад на једну сад на другу страну, док се реши с којом ће пре заиграти. Може човек психологичне штудије правити. Ту је сад тенцер на коњу, може бирати по вољи, један глади бркове, други праши браду, али то су само паузе до решидбе; а фрајлама срце куца, гдекоја очи земљи обори, да се чини канда не изазива играче а гдекоје баш погледом изазивају [...] Било је тенцера који су били врло резонабл, а таквих има и сада, који пазе на то да свака поигра, па уз своје све редом окрећу, јер је срамота кад девојка седи. По себи се разуме, кад је ко добар тенцер, да је то пробитачна врлина која иначе слабе његове стране покрива, и не један се као добар играч добро оженио, јер свака играчица не уважава већма друге врлине од тенцера.<sup>44</sup>

Игњатовић, с друге стране, излаже и опште мишљење о феномену женске игре:

Тако се исто није једна добро удала што је игром примамљива била. Но гдекоји опет баш нерадо узимају добре играчице, боје се да у животу не буду несташне, да не шаширају, да се не тоциљају. И код Римљана са тачке етичке и естетичне нису давали много за изредне играчице. Један Римљанин каже: [...] Игра боље него што се једној учтивој, ваљаној девојци пристоји.<sup>45</sup>

<sup>42</sup> Исто, 111; Д. Иванић, *Мемоари Јакова Игњатовића...*, 59; Исти, „Коментар и приповедање у делима Јакова Игњатовића“, у: *Коментар и приповедање. Прилози поетици приповедања у српској књижевности*, ур. Д. Иванић, Центар за научни рад, Филолошки факултет, Београд 2000, 93.

<sup>43</sup> Д. Иванић, *Мемоари...*, 58–59.

<sup>44</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 101–102.

<sup>45</sup> Исто, 102.

Међу сродним сведочанствима о односу према женској игри стоји још један савремени чланак у листу *Даница*, са оштром критиком оваквог девојачког полета. И на том месту је процењено да непристојност и неумереност у игри стоје насупрот девојачког поштења, вредноће и смерности. Чак је упућена опомена родитељима да своје кћери васпитавају да буду одмерене и сачувају „светост младости“.<sup>46</sup>

Поменути Игњатовићева запажања сведоче о својеврсном кодексу понашања који је важио нарочито на аристократским баловима у XIX веку. Даме су приликом доласка на игранку добијале књижицу са уписаним редоследом игара. Правила су била строго одређена: мушкарац је могао највише два пута током исте вечери плесати са једном дамом по свом избору. За време плеса било је пожељно што мање разговарати. Неприкладно приближавање и додири тела плесног пара, својеврсни „табу додиривања“, био је подржан и нормом ношења рукавица за време плеса.<sup>47</sup> У још једном одломку својих сећања (у спомен братовљевој супрузи Јелени), опомињући се доба „кад су ’фрајле’ ишле на бал у шеширу, а са жутим рукавицама до лаката, и кад су наше девојке ирмос појале, а жене мужеве одсеком са ’ви’ називале“,<sup>48</sup> Игњатовић носталгично приказује минуло време и обичаје, коментаришући општи систем вредности уз запажања о значајној улози музичког изражавања и активности у друштвеним односима.

Чини се да већ почетни покушај прегледног представљања Игњатовићевих написа о култури и уметности, кроз сећања забележена у *Мемоарима*, разоткрива богат пејзаж. Пишчево „огледало прошлог доба“ одражава мноштво феномена значајних за упознавање српске историје музике и њено тумачење у ширем културном контексту. Кроз описе слојевитости друштва и конвенција свакодневног живота, у сликама појединачних догађаја, судбина и психолошких физиономија, Игњатовић вешто представља музику као културни идеал: као вид религијског и националног израза, значајан сегмент образовања, свакодневице и као популарни облик забаве.<sup>49</sup>

Мемоарски записи Јакова Игњатовића о музици и уметности представљају јединствен књижевни допринос српској музиколошкој литератури. Као сведочанства о различитим значењима и облицима „музике са маргина“ на простору данашње Војводине и ширег региона током XIX века, представљају и подстрек за будућа истраживања целокупног пишчевог литерарног опуса, али и других сродних секундарних извора, у потрази за живим сведочанствима о музичкој пракси различитих средина и регија.

<sup>46</sup> „Нешто о игри“, *Даница*, VII, бр. 1, 18–20.

<sup>47</sup> М. Кокановић Марковић, Нав. дело, 97.

<sup>48</sup> Ј. Игњатовић, Нав. дело, 2, 278.

<sup>49</sup> Уп. Д. Иванић, *Мемоари...*, 56.

## ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БИКАР, Федора. *Сенїандреја у оїледалу њрошлосїи*. Нови Сад, Будимпешта: Српска самоуправа у Будимпешти, 2003.
- ВУКИЋЕВИЋ, Драгана. „Приватни живот у огледалу реалистичке књижевности.“ У: *Приватни животи код Срба у 19. веку*. Београд: Сlio, 2006: 457–482.
- ВУЧЕНОВ, Димитрије. „Новосадски књижевни часопис 'Даница'.“ *Анали Филолошкої факултета* бр. 12 (1976): 125–240.
- ДАНИЦА, лист за забаву и књижевност II, бр. 5 (1861): 75–76; VII, бр. 1 (1866): 18–20.
- ЖИВКОВИЋ, Драгиша. *Европски оквири српске књижевности*. Књ. 2. Београд: Просвета, 1994.
- ИВАНИЋ, Душан. *Српска њриповијетка између романтике и реализма (1865–1875)*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1976; *Књижевна ѡериодика српскої реализма*. Београд, Нови Сад: Институт за књижевност и уметност, Матица српска, 2008; „Дивна дисхармонија Јакова Игњатовића.“ *Књижевне новине* год. 52, бр. 1000/1002 (1999): 22; „Мемоари Јакова Игњатовића у контексту српске мемоаристике 19. вијека.“ *Зборник Матице српске за књижевност и језик* књ. 38, св. 1 (1990): 53–62; „Коментар у романима Јакова Игњатовића.“ У: ИВАНИЋ, Душан (ур.). *Коментари и ѡриповедање. Прилози ѡеишци ѡриповедања у српскої књижевности*. Београд: Центар за научни рад, Филолошки факултет, 2000.
- ИГЊАТОВИЋ, Јаков. *Мемоари*. Прир. Живојин Бошков, Нови Сад, Приштина: Матица српска, Јединство, 1989.
- КОВАЧЕВИЋ, Душко М. *Јаков Игњатовић. Политичка биографија 1822–1889*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
- КОКАНОВИЋ МАРКОВИЋ, Маријана. „Играчки репертоар на српским баловима у Хабзбуршкој монархији у 19. веку – друштво и политика на плесном подијуму.“ *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* бр. 41 (2009): 55–65; „Eigenes versus Fremdes? Populäre serbische Lieder aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts.“ У: *Mediterran – vir glasbe in hrepenenja evropske romantike / The Mediterranean – Source of Music and Longing of European Romanticism and Modernism*. Љубљана 2010: 51–57; *Друшћвена улоја салонске музике у животи и систиему вредности српскої ѡраћанства у 19. веку*. Докторска дисертација, рукопис, Нови Сад 2012.
- МАКУЉЕВИЋ, Ненад. *Уметности и национална идеја у XIX веку*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
- МАРКОВИЋ, Татјана. *Трансфигурације српскої романтизма. Музика у контексти студија културе*. Београд: Универзитет уметности у Београду, 2005.
- НЕДИЋ, Марко. „Стилска преплитања у српској прози друге половине 19. и прве половине 20. века.“ У: *Поетика српске књижевности, 2, Титови ѡриповедања у роману и ѡриповеци*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1989: 31–43.
- ПЕТРОВИЋ, Даница. „Будим и Пешта у историји српске музике.“ У: *Друшћвене науке о Србима у Маћарској*. Будимпешта: САНУ, Српска самоуправа у Маћарској, 2003: 55–66.
- ПОПОВИЋ, Мидораг. *Историја српске књижевности – Романтизам*. Књ. 1–2. Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства, 1985.
- ПОПОВИЋ, Марко и Мирослав Тимотијевић, Милан Ристовић. *Историја приватної животи у Срба (од средњеї века до савременої доба)*. Београд: Сlio, 2011.
- СТОЛАНЧЕВИЋ, Владимир. „Историјске реминисценције Сентандрејца на Стару Србију у делима Јакова Игњатовића.“ *Сенїандрејски зборник* 2 (1992): 213–221.

УДОВИЧКИ, Иванка. „Меморија Јакова Игњатовића.“ *Зборник Матице српске за књижевност и језик* књ. 38, св. 1 (1990): 63–76.

ЦЕПИНА, Мирјана. *Друштвени и забавни животи сјах Новосађана*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 1983.

WELLEK, René. *A History of Modern Criticism: 1750–1950, The Later Eighteenth Century*. Yale University Press, 1954.

*Nataša Marjanović*

#### DISCUSSION OF CULTURE AND ART IN THE *MEMOIRS* OF JAKOV IGNJATOVIĆ

##### Summary

In this paper the *Memoirs* of Jakov Ignjatović are presented as an important testimony to the role of culture and art in the life of the Serbian people in the 19<sup>th</sup> century's state of Hungary. The author's *Memoirs* also provide a significant source of material for researchers of Serbian music history.

In the *Memoirs*, musical culture is presented as an important part of the general education and everyday-life culture of Serbs in the 19<sup>th</sup> century. Ignjatović wrote about famous persons, authors, poets and musicians. He described various cultural and artistic events, such as concerts and balls, and also different kinds of musical performances which were related to individuals and various social groups, such as home performances of songs or performances in the cafes of the time. Those notes give us detailed information about non-mainstream Serbian music of the time in the area of today's Vojvodina and a broader region during the 19<sup>th</sup> century. As such, they are hugely inspirational to the researcher as a stimulus to the further research of secondary sources and testimonies to musical performance in the region at that time.

This article also analyses Ignjatović's commentary technique and narrative style. Those issues are discussed in relation to the writer's work as a whole and also in relation to the poetics of realism, romanticism, *biedermeier* and classicism.